

various issues, according to which it is proposed to develop a separate judicial department for liquidation proceedings in the commercial court, or the position of judge on liquidation proceedings. It is also proposed to consolidate the liability of the liquidator and persons who obstruct the liquidation procedure in the case in the form of a fine, which will increase in proportion to exceeding the liquidation procedure due to intentional fault of the liquidator or others. The focus is on the possibility to give the company a second chance and make the liquidation procedure the final version of the impossibility of restoring the debtor's solvency, which will be possible due to amendments to the Bankruptcy Code of Ukraine.

Keywords: *liquidation, bankruptcy, liquidation procedure, legal entity, restoration of solvency, bankruptcy case.*

УДК 347.91/.95:[347.921.8:347.993]

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-185-189

Максим ШПАК[©]

кандидат юридичних наук

(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ НА СТАДІЇ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У СУДАХ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

У науковій статті досліджено проблему правової допомоги у цивільному процесі на стадії розгляду цивільних справ у судах першої інстанції. Її існування є виправданим, оскільки завдяки існуванню та реалізації правової допомоги у судах першої інстанції у цивільному процесі значно ширше коло осіб може з більшою ймовірністю захистити свої процесуальні та (або) матеріальні права. Участь адвокатів у суді першої інстанції збільшує можливість отримання якісної юридичної допомоги у складенні та поданні в суд документів у справах позовного, наказного та окремого проваджень залежно від категорій цивільних справ.

Подальші дослідження питань правової допомоги в судах першої інстанції у цивільному судочинстві (процесі) стосуватимуться напрямів європеїзації українського цивільного процесу, а також підвищення якості цивільного вітчизняного судочинства і запровадження та втілення взірцевого міжнародного досвіду діяльності адвокатів у таких справах.

Ключові слова: *правова допомога, суд першої інстанції, цивільний процес, цивільне судочинство, розгляд цивільних справ.*

Постановка проблеми. Правова допомога у судах першої інстанції в цивільному процесі є необхідною та важливою передумовою супроводу в юридичному захисті громадян України в судах. Ця допомога є багатогранною. Вона охоплює низку осіб, в яких виникла потреба в поданні у позовному провадженні позовної заяви та відповіді на відзив (на стороні позивача) чи відзиву та заперечення (на стороні відповідача). Остання також є дієвою і в справах наказного та окремого проваджень, особливості розгляду справ яких детально урегульовані чинним Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України).

Водночас на сьогодні проблема правової допомоги у цивільному процесі у судах першої інстанції залишається відкритою. Це пояснюється таким. По-перше, в наш час практика судів України першої інстанції з розгляду цивільних справ в окремих випадках суттєво відрізняється в аналогічних спорах. Через це можуть виникати, і в окремих випадках виникають, непорозуміння з боку учасників справ щодо того, чому таке виявляється можливим. По-друге, залишається чималою проблема в зборі доказової бази з боку особи, яка вправі надавати різні види правової допомоги (у тому числі професійної правничої допомоги, що надають адвокати).

Ці чинники, на наш погляд, суттєво ускладнюють роботу осіб, які надають правову допомогу у справах, що розглядаються в порядку цивільного судочинства у судах першої інстанції. У зв'язку з тим, що регулярно виникають ці та інші практичні

© М. Шпак, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2119-3828>

maximshpak93@gmail.com

питання щодо реалізації права на отримання правової та професійної правничої допомоги з боку заінтересованих осіб, вважаємо, що актуальність цього дослідження полягає у необхідності вивчення основних наукових поглядів на питання, дотичні до тематики правової допомоги у цивільному процесі у судах першої інстанції.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблема правової допомоги у цивільному процесі протягом останніх років доволі жваво цікавить науковців, процесуалістів та практикуючих юристів. Це є виправданим, оскільки завдяки існуванню та реалізації правової допомоги у судах першої інстанції у цивільному процесі значно ширше коло осіб може з більшою ймовірністю захистити свої процесуальні та (або) матеріальні права.

У зв'язку з вищезазначеним необхідно підкреслити, що значний вклад у вивчення проблем правової допомоги у цивільному процесі здійснили такі вчені, як: К. Гусаров, В. Комаров, О. Попов, О. Рожнов, Т. Цувіна, С. Бичкова, Г. Світлична, Н. Сакара та ін.

Досліджуючи тематику надання правової допомоги в суді першої інстанції у цивільному процесі, варто відмітити, що остання має деякі відмінності залежно від виду провадження у суді першої інстанції. Так, наприклад, одним із видів провадження зазначеного виду судочинства є окреме провадження.

Зважаючи на вищенаведене, вбачається цікавою точка зору, котру висвітлили І. Татулич та Н. Савчин: з огляду на принципи адвокатської діяльності і засади цивільного судочинства, участь адвоката в окремому провадженні підвищить ефективність цивільного судочинства й суттєво знизить ризики порушення прав осіб, які бажають звернутися до суду [1, с. 115]. Вважаємо, що ця точка зору заслуговує на підтримку з огляду на наступне. Дійсно, адвокати – це юристи, які, крім навчання у вишах України, проходять кваліфікаційні етапи та стажування, що в цілому підвищує шанси надання ними більш якісної правової допомоги, у порівнянні з особами, які не є адвокатами. Відразу уточнимо, що хоча адвокати надають професійну правничу допомогу, на наш погляд, цей вид допомоги є різновидом саме правової (юридичної) допомоги. У зв'язку з цим, говорячи про діяльність адвоката у цивільному процесі в судах першої інстанції (у тому ж окремому провадженні), буде більш слушним стверджувати, що адвокат надає як професійну правничу, так і правову допомогу. Повертаючись саме до проблем діяльності адвоката, який надає професійну правничу допомогу як один із видів правової допомоги в окремому провадженні, зауважимо, що саме завдяки його участі особи, наприклад, у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення (про які йде мова у п. 5 ч. 2 ст. 293 ЦПК України) матимуть потенційно вищі шанси на успіх при захисті своїх прав.

Продовжуючи дослідження, варто навести цікавий погляд Д. Гончара, який у своїй праці стверджує, що адвокатура за своєю природою є інститутом громадянського суспільства. На думку цього автора, це означає, що вся її діяльність із надання юридичної допомоги та правового захисту адресована як окремим особам та їх об'єднанням, так і суспільству взагалі [2, с. 7]. У цілому погоджуючись із такою позицією, вважаємо, що призначення діяльності адвокатів у цивільному процесі, які можуть надавати професійну правничу допомогу (як вид правової допомоги), полягає в тому, що вона також допомагає громадянам захистити свої права в судах першої інстанції.

Вартою уваги вбачається точка зору М. Стефанчук про те, що на конституційному рівні наразі закріплено право кожного на професійну правничу допомогу, що в системному зв'язку зі ст. 131-2 Основного Закону України включає у себе, в тому числі, узяті на себе державою зобов'язання щодо гарантування кожному представництва його інтересів у суді як виду правової допомоги, що набуває ознак професійної правничої в разі надання її адвокатом [3, с. 431]. На наш погляд, у суді першої інстанції у цивільному процесі адвокат під час надання різних видів правової допомоги (включаючи професійну правничу) покликаний сприяти тому, аби інтереси довірителя були максимально можливо захищені. І саме для цього в його розпорядженні знаходяться дієві, на нашу думку, механізми для забезпечення прав клієнта в судах України першої інстанції.

Метою статті є аналіз проблем, що стосуються тематики правової допомоги у судах першої інстанції у цивільному процесі, а також вивчення цікавих випадків із судової практики, у яких надавалася якісна правова допомога у справах, що розглядалися в цивільному судочинстві у судах першої інстанції. Також плануємо дослідити потенційні удосконалення чинного ЦПК України в аспекті питань правової

допомоги у цивільному судочинстві у судах першої інстанції, з огляду на законопроект № 7473-д від 09.08.2022 р.

Виклад основного матеріалу. Варто припустити, що дійсно, залежно від конкретної послідовності розгляду цивільної справи у суді першої інстанції, може варіюватися і різноманіття правової допомоги. Так, наприклад, можуть бути ситуації, коли на етапі після судових дебатів у суді першої інстанції, в котрому розглядається цивільна справа, суд вважатиме за потрібне (чи доцільне) знову з'ясувати якісь обставини чи деталі у цій справі. У зв'язку з цим вважаємо, що і правова допомога та її методика можуть відрізнятися від первинної. Тому особи, які надають правову допомогу у цивільному процесі в судах першої інстанції, повинні мати це на увазі та на перспективу розуміти можливість ускладнення такого виду допомоги і бути готовими удосконалити своєї правової позиції з метою надання якісної правової (юридичної) допомоги своєму клієнту.

Продовжуючи дослідження тематики правової допомоги у судах першої інстанції в цивільному процесі, варто звернути увагу на потенційні нововведення, запропоновані у Проекті Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги № 7473-д від 09.08.2022. Так, цим законопроектом пропонується внесення деяких змін у ЦПК України, а саме до таких статей: 62, 293, 299, 300, 341, 345. У цьому документі пропонується внесення змін і до інших актів. На наш погляд, потребують дослідження ідеї стосовно перспектив доповнення ст. 293 ЦПК України новою частиною 5 такого змісту: «5. У випадках, встановлених пунктами 1, 9 і 10 частини другої цієї статті, розгляд справ проводиться судом за обов'язковою участю адвоката особи, щодо якої розглядається справа. У разі, коли особа не залучила адвоката, суд залучає його через орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правничої допомоги. Рішення суду про доручення призначити представника негайно надсилається відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правничої допомоги, для виконання» [4]. Вважаємо, що запропонована нова частина 5 статті 293 ЦПК України заслуговує на увагу та має логічне раціональне зерно, проте на практиці можуть виникнути певні складнощі у реалізації таких положень. Можна припустити, що адвокат, який надає професійну правничу допомогу (як особливий вид правової допомоги) в суді першої інстанції, на однаковий час повинен буде обов'язково бути присутнім при розгляді справи в двох (чи більше) різних судах із подібних справ. Враховуючи те, що справи, які передбачені у п. 1, 9 і 10 ч. 2 ст. 293 ЦПК України мають, як ми вважаємо, чимале значення для особи, щодо якої розглядається справа, то варто припустити, що питання участі адвоката в цих конкретних справах повинно бути завчасно узгоджено з навантаженням конкретного адвоката, аби запобігти помилок чи накладок.

У ході вивчення питань надання правової допомоги в судах першої інстанції в цивільному процесі (в яких можуть розглядатися і справи окремого провадження) варто звернути увагу і на таке. Коло справ, що розглядається за правилами цивільного судочинства, не містить вичерпного переліку у ЦПК України. К. Гусаров, наприклад, досліджує в одній зі своїх робіт таку невідому можливу категорію справ окремого провадження, як визнання національності фізичної особи в судовому порядку [5, с. 55]. Будь-яка категорія цивільних справ має свою специфіку та процесуальні особливості розгляду. Виходячи з цього, в діяльності адвокатів із надання правової допомоги зустрічається таке явище, як спеціалізація адвокатів за участю в розгляді різних судових або інших справ.

Цілком підтримуючи доцільність вивчення тематики окремого провадження у цивільному процесі, зокрема щодо напрямку надання правової допомоги особам у справах окремого провадження, що розглядається в судах першої інстанції, варто звернути увагу на те, що в ЦПК України передбачена ст. 315 з назвою «Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення» [6]. Враховуючи те, що категорії справ, зазначені у цій статті, є доволі різноманітними, та беручи до уваги їх суспільну юридичну важливість, доречним, на нашу думку, вбачається запровадження в межах підвищення кваліфікації адвокатів України низки нових заходів із поглибленого вивчення правових норм та практики застосування судами України законодавства у сфері справ, що передбачені ст. 315 ЦПК України, окремих особливостей надання професійної правничої допомоги як унікального виду правової (юридичної) допомоги у

таких справах у цивільному процесі та розгляду їх у судах першої інстанції.

У цілому вивчаючи тематику надання правової допомоги у цивільному процесі в судах першої інстанції, варто звернути увагу на показову судову практику, в якій адвокати, допомагаючи своїм довірцям, виявляли, на нашу думку, особливу сумлінність у судах першої інстанції.

Так, вбачається цікавим випадок, що мав місце у справі № 182/8199/21 та описаний у Рішенні Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 02.02.2022 р. Стосовно цієї справи варто відмітити, що адвокат у ній допоміг у судовому порядку встановити факт належності особі документів від 1964 та 1985 року. У цьому рішенні суд ухвалив: заяву особи, від імені та в інтересах якої діяв адвокат, задовольнити [7].

Також слід звернути увагу на цікаву справу № 754/18906/21, в якій Деснянський районний суд м. Києва 15 лютого 2022 року прийняв рішення, керуючись ст. 263-265 ЦПК України про відмову в задоволенні позову Головного управління Пенсійного фонду України в м. Києві до Особи 1. У цій справі якраз адвокат відповідача (Особа 1) допомагав своєму клієнтові захистити його права. Суд у цьому рішенні вказав, що будь-яких конкретних правових доказів, котрі свідчили б, що сума пенсії, виплачена відповідачу внаслідок зловживань з боку останнього або подання ним недостовірних даних чи наявності рахункової помилки з боку позивача і недобросовісності з боку набувача, позивач суду не надав і судом таких доказів не здобуто [8].

З іншого боку, у деяких випадках із судової практики, де адвокат надавав допомогу своєму клієнтові, іноді трапляються помилки у судових рішеннях, наприклад, у Рішенні Ковпаківського районного суду м. Суми від 26 травня 2022 року (справа № 592/9845/20), в якому суд у вступній частині рішення не зазначив ім'я та по батькові одного з адвокатів, а обмежився лише прізвиськом [9].

Висновки. Отже, з огляду на вищезазначене, вважаємо, що правова допомога у цивільному процесі України у судах першої інстанції є важливою та дієвою. Участь адвокатів у суді першої інстанції, на нашу думку, збільшує можливість отримання якісної юридичної підтримки та допомоги у складенні та поданні в суд документів у справах позовного, наказного та окремого провадження, у залежності від категорій цивільних справ.

Подальші дослідження питань правової допомоги в судах першої інстанції у цивільному судочинстві (процесі) у перспективі будуть присвячені напрямкам європеїзації українського цивільного процесу, а також підвищенню якості цивільного вітчизняного судочинства і запровадженню та втіленню взірцевого міжнародного досвіду діяльності адвокатів у таких справах.

Список використаних джерел

1. Татулич І. Ю., Савчин Н. М. Участь адвоката у справах окремого провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 112–116. URL : http://www.lsej.org.ua/8_2021/27.pdf.
2. Гончар Д. В. Адвокат як суб'єкт захисту прав особи в правозахисному механізмі. *Право і суспільство*. 2016. № 2, ч 2. С. 3–7.
3. Стефанчук М. М. Тенденції розвитку функцій адвокатури в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Серія : *Право*. Вип. 69. С. 429-437.
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги № 7473-д від 09.08.2022. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40197>.
5. Гусаров К. В. Проблема юридичного визначення національності фізичної особи в порядку окремого провадження. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2014. № 3. С. 55–59. URL : http://blackseafoundationoflaw.org.ua/zhurnaly/december_2014.pdf#page=55.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
7. Рішення Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 02.02.2022. Справа № 182/8199/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102919912>.
8. Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 15.02.2022. Справа № 754/18906/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103260588>.
9. Рішення Ковпаківського районного суду м. Суми від 26.05.2022. Справа № 592/9845/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104525645>.

Надійшла до редакції: 12.02.2023

References

1. Tatulych, I. Yu., Savchyn, N. M. (2021) Uchast advokata u spravakh okremoho provadzhennia [Attorney's participation in cases of separate proceedings]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 8. P. 112–116. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/27.pdf. [in Ukr.].
2. Honchar, D. V. (2016) Advokat yak subiekt zakhystu prav osoby v pravozakhysnomu mekhanizmi [Lawyer as a subject of protection of rights persons in rightprotect mechanism]. *Pravo i suspilstvo*. № 2, p. 2. P. 3–7. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/2_2016/part_2/3.pdf. [in Ukr.].
3. Stefanchuk, M. M. (2022) Tendentsii rozvytku funktsii advokatury v Ukraini. [Trends in the development of the functions of advocacy in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya : Pravo*. № 69. P. 429–437. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254977/252078>. [in Ukr.].
4. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv shchodo sproshchennia dostupu do bezplatnoi pravnychoi dopomohy [Draft Law On Amendments to Certain Legislative Acts on simplification Access to Free Legal Aid] № 7473-d vid 09.08.2022. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40197>. [in Ukr.].
5. Husarov, K. V. (2014) Problema yurydychnoho vyznachennia natsionalnosti fizychnoi osoby v poriadku okremoho provadzhennia [The problem of legal determination of the nationality of a physical person in the order of a separate proceeding]. *Aktualni pytannia publichnoho ta pryvatnoho prava*. № 3. P. 55–59. URL: http://blackseafoundationoflaw.org.ua/zhurnaly/december_2014.pdf#page=55. [in Ukr.].
6. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Civil Procedure Code of Ukraine] vid 18.03.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>. [in Ukr.].
7. Rishennia Nikopolskoho miskraionnoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti [Decision of the Nikopol City and District Court of the Dnipropetrovsk Region] vid 02.02.2022. Sprava № 182/8199/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102919912>. [in Ukr.].
8. Rishennia Desnianskoho raionnoho sudu m. Kyieva [Decision of the Desnyanskyi District Court of Kyiv] vid 15.02.2022. Sprava № 754/18906/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103260588>. [in Ukr.].
9. Rishennia Kovpakivskoho raionnoho sudu m. Sumy [Decision of the Kovpakiv District Court of Sumy] vid 26.05.2022. Sprava № 592/9845/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104525645>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Maksym Shpak. Features of legal aid in civil process at the stage of consideration of civil cases in courts of first instance. In the scientific article examines the problem of legal aid in civil proceedings at the stage of consideration of civil cases in courts of first instance. The author emphasizes for the present time problem legal aid in civil process in courts of first instance stays open.

In the scientific work stressed problem legal aid in civil process during the last years enough active is interested by scientists, processualists and legal practitioners. Through existence and realization legal aid in courts of first instance in civil process much more groups of people may with a greater probability to protect their procedural and (or) material rights.

In courts of first instance in civil process lawyer providing various types legal aid (including professional legal) directed to assist in the maximum it is possible to protected interests of the client. In a scientific article paid attention what legal aid in the civil process of Ukraine in courts of first instance is important and effective. Participation lawyers in courts of first instance enlarge possibility getting high-quality legal support and help in creation and sending to court documents in cases of claim, injunction and separate proceedings depending from categories of civil cases.

In this scientific article author paid attention to court practice from the researched question and ideas which are in the text in draft law № 7473-d (from 09.08.2022) in aspect potential perspectives improvement of Civil Procedure Code of Ukraine. Concerning perspectives future researchs about questions legal aid in courts of first instance on civil justice (process) they are next: Europeanization of the Ukrainian civil process; improving the quality of domestic civil justice; implementation the best international experience activities of lawyers in this cases.

Keywords: *legal aid, court of first instance, civil process, civil justice, consideration of civil cases.*